

De toegevoegde waarde van kinderfilosofie binnen het huidige basisonderwijs

Door:
Julia van de Winckel

Samenvatting

In deze scriptie wordt onderzocht wat de toegevoegde waarde kan zijn van kinderfilosofie binnen het huidige basisonderwijs. Hierbij wordt uitgelegd wat kinderfilosofie is, waarom het een zinvolle filosofische pedagogie is en dat kinderfilosofie waardevoller is dan alle positieve cognitieve, sociale en emotionele effecten die nu te veel op de voorgrond worden gebracht. Wanneer er meer gefocust zou worden op de filosofische waarde van kinderfilosofie, zou dit grote gevolgen kunnen hebben voor de unieke ontwikkeling van ieder mens en zijn of haar plaats in de maatschappij.

Inleverdatum: 24 januari 2018
Studentnummer: 4085280
Faculteit: Geesteswetenschappen
Studierichting: Wijsbegeerte
Hoofdbegeleider: Johan de Jong

Inhoudsopgave

Inleiding			3
Hoofdstuk	1.	Wat is kinderfilosofie?	4
	1.1	Geschiedenis	4
	1.2	Methode en ontwikkeling	5
	1.3	Doel	6
Hoofdstuk	2	Kritiek en bezwaar	7
	2.1	Geen ruimte voor kinderfilosofie	7
	2.2	Kinderen kunnen niet filosoferen	9
	2.3	Kinderfilosofie is geen filosofie	10
	2.4	Morele bezwaren	12
	2.5	Instrumentalisme	13
Hoofdstuk	3.	Effecten en waarde	14
	3.1	Cognitieve, sociale en emotionele effecten	14
	3.2	Burgerschap	15
	3.3	Genderproblemen	15
	3.4	Waarde van kinderfilosofie	16
Conclusie			18
Bibliografie			20

Inleiding

In een artikel van Johannes Visser over ‘Terra Nova’, een spel om kinderen te leren wat burgerschap is, zei hij:

Na zes jaar voor de klas als leraar Nederlands in het voortgezet onderwijs is dat mijn belangrijkste kritiek op ons onderwijs: het is onderwijs zonder risico, waarin we leerlingen voortdurend vertellen wat goed en wat fout is, maar ze nooit ethische vragen laten stellen op basis waarvan ze hun eigen moraal kunnen vormen. Daarom levert ons onderwijs geen kritische burgers, maar meewaaikinderen af. Ze rennen even gemakkelijk achter de Jessias¹ aan als achter de Lavendelprofeet², omdat ze niet weten waar ze zelf voor staan.³

Het lijkt mij geen goede zaak om een maatschappij vol ‘meewaaivolwassenen’ te hebben. Daarom moet er in mijn ogen bewustzijn gecreëerd worden over hoe de maatschappij in elkaar zit en hoe we daar mee om moeten gaan. Om dit te bereiken moet er iets veranderen in het onderwijs en dienen kinderen meer gestimuleerd te worden om zelf na te denken. De vraag is hoe we dat moeten doen.

Op de website van ‘Philosophy for Children’ wordt beargumenteerd dat filosoferen met kinderen goed is in zichzelf, omdat het aanspraak maakt op de verbeelding en het redeneren en deze capaciteiten gebruikt om waarden, aannames en vitale concepten, zoals gerechtigheid, waarheid, kennis en schoonheid, te ontdekken. De filosofische ‘community of inquiry’ biedt een forum waar volwassenen en kinderen samen naar betekenis kunnen zoeken. Normaal gesproken wordt er te weinig gepraat over lastige onderwerpen, maar het is nu gebleken dat kinderen elkaar veel meer beïnvloeden dan we aanvankelijk dachten. Daarom is het volgens hen belangrijk om te filosoferen met kinderen; wat kinderen oplevert die goed kunnen redeneren en open staan voor het redeneren van anderen.⁴

Dit pleidooi lijkt aan te sluiten op het probleem dat ik heb geschetst. Het basisonderwijs draagt bij aan de basis die wordt gelegd voor het leven en wat is er nu belangrijker dan de manier waarop je in het leven komt te staan? Daarom wil ik onderzoeken wat kinderfilosofie precies inhoudt en op welke manier kinderfilosofie wellicht iets bij kan dragen aan het basisonderwijs, waar de huidige manier van onderwijs kennelijk tekort schiet. Mijn hoofdvraag is daarom: wat is de toegevoegde waarde van kinderfilosofie binnen het huidige basisonderwijs?

---

¹ Bijnaam voor Jesse Klaver.

² Bijnaam voor Thierry Baudet.

³ Johannes Visser, “Zo kan het Onderwijs Kinderen wél tot Kritische Burgers opleiden,” 11 juli 2017, <https://decorrespondent.nl/7046/zo-kan-het-onderwijs-kinderen-wel-tot-kritische-burgers-opleiden/559825838-61363439> (geraadpleegd 17 januari 2018).

⁴ “Benefits of P4C,” <https://p4c.com/about-p4c/benefits-of-p4c/> (geraadpleegd 14 januari 2018).

Voordat ik deze vraag kan beantwoorden zal ik een aantal deelvragen moeten beantwoorden. In hoofdstuk 1 ga ik antwoord geven op de vraag: wat is kinderfilosofie? Dit wil ik doen om allereerst een goed beeld te schetsen van het onderzoeksonderwerp. In hoofdstuk 2 zal ik op de eerste plaats alle kritieken op kinderfilosofie en eventuele verdedigingen uiteenzetten, daarnaast ga ik antwoord geven op de deelvraag: waarom is kinderfilosofie filosofisch? Hiermee wil ik de filosofische relevantie van dit onderzoek aantonen en dieper in gaan op wat kinderfilosofie precies is. In hoofdstuk 3 ga ik de effecten en waarde van kinderfilosofie uiteenzetten. Dit doe ik om uiteindelijk mijn hoofdvraag te kunnen beantwoorden in de conclusie. Wat zal blijken is dat kinderfilosofie een filosofische pedagogie is, die dankzij zijn filosofische eigenschappen van toegevoegde waarde kan zijn binnen het huidige basisonderwijs. Wel blijkt dat er meer gefocust moet worden op het behalen van het filosofische niveau, om van toegevoegde waarde te kunnen zijn binnen het basisonderwijs.

Hoofdstuk 1: Wat is kinderfilosofie?

In dit eerste hoofdstuk zal ik uitleggen wat kinderfilosofie is. Dit zal ik doen door de geschiedenis, methode, ontwikkeling en het doel van kinderfilosofie uiteen te zetten. Eerst zal ik uitleggen wat de geschiedenis van kinderfilosofie is en de onderliggende filosofische theorie van Dewey, die Lipman heeft geïnspireerd tijdens het samenstellen van zijn methode voor kinderfilosofie en die we nu nog steeds terug zien in de 'community of inquiry'. Daarna zal ik beschrijven hoe kinderfilosofie vandaag de dag eruitziet en welke methodes er worden gebruikt. Wanneer dit duidelijk is zal ik uitleggen wat het doel is van kinderfilosofie. Aan het eind van dit hoofdstuk zal blijken wat kinderfilosofie is.

1.1 Geschiedenis

Kinderfilosofie als methode begon bij de Amerikaanse filosoof Matthew Lipman (1922-2010). Eind jaren zestig ontwikkelde hij een methodologie en een curriculum om te filosoferen met kinderen, als reactie op de verhitte discussies over moraliteit en wijsheid die ontstonden naar aanleiding van de Vietnamoorlog en de kwalen van de maatschappij. Lipman was ontmoedigd door de kwaliteit van de argumenten van goed opgeleide burgers en was ervan overtuigd dat logisch nadenken al lang voor het hoger onderwijs gegeven moest worden.⁵ De onderliggende theorie van zijn werk vindt zijn oorsprong voor een groot deel bij de filosoof John Dewey.⁶

---

⁵ Michael Pritchard, "Philosophy for Children," in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2017 Edition)*, red. Edward N. Zalta, <https://plato.stanford.edu/archives/spr2017/entries/children/> (geraadpleegd 14 januari 2018).

⁶ Rob Bartels, Jeroen Onstenk en Wiel Veugelers, "Philosophy for Democracy." *Compare: A Journal of Comparative and International Education* 46 (2016), 681-682, <https://doi.org/10.1080/03057925.2015.1041367> (geraadpleegd 14 januari 2018).

Dewey (1859-1952) was voorstander van het pragmatisme, waar op een naturalistische manier naar kennis gekeken wordt. Kennis ontstond volgens hem vanuit de actieve aanpassing van het menselijk organisme aan de omgeving.⁷ Dit houdt in dat kennis niet tot stand komt door passief observeren van de wereld, maar door het actief bewerken ervan. Kennis is niet zozeer observeren, maar doen. Ons realiteitsbegrip is volgens Dewey afgeleid van de daadwerkelijke ervaringen van mensen, die in hun alledaagse acties hun percepties van die acties proberen uit te leggen aan elkaar en af te stemmen op elkaar. Onze kennis van de realiteit is het resultaat van samengevoegd onderzoek van onze ervaringen van de wereld. Deze gedachtegang komt duidelijk terug in de theorie van Lipman, die heeft geleid tot de ontwikkeling en verspreiding van verschillende methodes voor kinderfilosofie.⁸ Ik zal daar nu meer over vertellen.

1.2 Methode en ontwikkeling

Het centrale idee van iedere methode van kinderfilosofie is gezamenlijk onderzoek doen op een democratische manier, waarbij de bijdrage van ieder kind gelijkwaardig is. Dit wordt de 'community of inquiry' genoemd, waarbij gefocust wordt op het creëren van gedeelde betekenis of waarde.⁹ In 1974 hebben Matthew Lipman en Ann Margaret Sharp het 'IAPC'¹⁰ opgericht.¹¹ In 1970 werd Lipmans filosofische roman voor kinderen getest, genaamd 'Harry Stottlemeier's Discovery'.¹² In dit boek wordt door de jonge hoofdpersonen nagedacht en geredeneerd op filosofisch niveau door 'te denken over denken', zonder gebruik te maken van filosofische vocabulaire. In het boek wordt gefocust op wat er bereikt kan worden door met elkaar na te denken in een klaslokaal en worden concepten en regels van de Aristotelische logica ontdekt. Tevens wordt nagedacht over onderwerpen als: de aard van het denken, de geest, causaliteit, realiteit, kennis en geloof, goed en fout, en eerlijkheid en oneerlijkheid.¹³

Harry Stottlemeier's Discovery was het eerste lesmateriaal van de beweging die nu bekend staat als 'kinderfilosofie'. Later heeft het IAPC allerlei lesprogramma's samengesteld die gebaseerd zijn op Lipmans theorie. P4C, hetgeen staat voor Philosophy for Children, is de bekendste methode.¹⁴ Het lesmateriaal bestaat voornamelijk uit boeken die kunnen worden gelezen of voorgelezen; wat wordt gevolgd door een gezamenlijk onderzoekend gesprek, de 'community of inquiry' genaamd. In de eerste decennia domineerde Lipmans-theorie het

---

⁷ Richard Field, "John Dewey," in *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, <http://www.iep.utm.edu/dewey/> (geraadpleegd 14 januari 2018).

⁸ Bartels, "Philosophy for Democracy," 682-683.

⁹ Bartels, "Philosophy for Democracy," 683.

¹⁰ IAPC staat voor Institute for the Advancement of Philosophy for Children.

¹¹ Maughn Rollins Gregory, Joanna Haynes en Karin Murriss, red., *The Routledge International Handbook of Philosophy for Children* (New York: Routledge, 2017), xxi.

¹² Lena Green, "Philosophy for Children and Developmental Psychology: A Historical Review," in *The Routledge International Handbook of Philosophy for Children*, red. Maughn Rollins Gregory, Joanna Haynes en Karin Murriss (New York: Routledge, 2017), 38.

¹³ Pritchard, "Philosophy for Children."

¹⁴ Gregory, Haynes en Murriss, *The Routledge International Handbook of Philosophy for Children*, xxi.

veld, maar later, in de tweede helft van de Jaren 80, kwam er meer diversiteit en werden er aanpassingen gemaakt voor lokale multiculturele contexten door de 'ICPIC'.¹⁵ Inmiddels zijn er verspreid over de hele wereld programma's te vinden om te filosoferen met kinderen die los staan van het IAPC en het ICPIIC.¹⁶ Zo wordt in Nederland het programma 'Filosoferen doe je zo' gebruikt, deze methode is geschikt voor groep 1 tot en met 8 van de basisschool en is onder andere gericht op burgerschapsvorming.¹⁷

1.3 Doel

Het doel van het IAPC is redelijke kinderen opleiden. Onder redelijk wordt in deze context het volgende verstaan:

Reasonableness is primarily a social disposition: the reasonable person respects others and is prepared to take into account their views and their feelings, to the extent of changing her own mind about issues of significance, and consciously allowing her own perspective to be changed by others. She is, in other words, willing to be reasoned with.¹⁸

Het bereiken van 'epistemische filosofische vooruitgang' wordt ook vaak als doel genoemd, al dan niet met andere woorden. Het is epistemisch omdat het draait om het verkrijgen van betere ideeën; inzichten of begrip (in tegenstelling tot betere vaardigheden of het ontwikkelen van volwassenheid). Tevens is het filosofisch, omdat het draait om het hebben van betere filosofische ideeën door filosofische problemen en vragen te adresseren, met behulp van filosofische methoden (in plaats van wetenschappelijke, economische, psychologische vooruitgang).¹⁹ Filosoferen met kinderen is niet alleen een instrument om kinderen complex, autonoom en op een hoger niveau na te laten denken zodat hun oordelend vermogen groeit; het is ook een praktijk van denken in, met en over andere disciplines, waardoor er een samenhangende leerbeleving ontstaat.²⁰

Lipman hoopte dat filosofie een centrale plek zou krijgen in het K-12 curriculum (in Nederland zou dit grofweg de periode zijn vanaf de kleuterklas tot het einde van de middelbare school²¹).²² Omdat filosofie bijdraagt aan de ervaring van de jeugd middels een

---

¹⁵ ICPIIC staat voor International Council for Philosophical Inquiry with Children

¹⁶ Pritchard, "Philosophy for Children."

¹⁷ "Filosoferen doe je zo," <http://www.kinderfilosofie.nl/index.php/lesmateriaal> (geraadpleegd 14 januari).

¹⁸ Splitter en Sharp, geciteerd in Pritchard, "Philosophy for Children."

¹⁹ Clinton Golding, "Getting better Ideas: A Framework for Understanding Epistemic Philosophical Progress in Philosophy for Children," in *The Routledge International Handbook of Philosophy for Children*, red. Maughn Rollins Gregory, Joanna Haynes en Karin Murriss (New York: Routledge, 2017), 65.

²⁰ David Kennedy en Walter Omar Kohan, "Childhood, Education and Philosophy: A Matter of Time," in *The Routledge International Handbook of Philosophy for Children*, red. Maughn Rollins Gregory, Joanna Haynes en Karin Murriss (New York: Routledge, 2017), 47.

²¹ "K-12," <https://en.wikipedia.org/wiki/K-12> (geraadpleegd 14 januari 2018).

²² Pritchard, "Philosophy for Children."

educatieve praktijk, gebaseerd op waarden zoals empathie; samenwerking; dialoog; onderzoek; denken en redelijkheid, is het een noodzakelijk element van democratische politieke vorming. Lipman stelde dat de ontmoeting tussen kinderen en filosofie significante sociale gevolgen zou hebben voor het verzachten van de onwetendheid, onverantwoordelijkheid en middelmatigheid die nu onder volwassenen heerst.²³

A democracy like ours, must do everything in its power to educate its citizens to become reasonable individuals. In a democratic society, it is not sufficient for individuals to be rational in nature, that is, to be able to argue in a mechanical and strict manner, they also need to be able to tune into one another's thinking. It is not enough for individuals to be knowledgeable in a range of fields if they are not capable of applying this knowledge in the correct way. In a world that is constantly changing, a world that is increasingly multicultural, it is important to ensure that individuals develop into people with an advanced ability to judge.²⁴

Samenvattend is kinderfilosofie een pedagogie die gebruik maakt van filosofische methodes en inhoud en het pragmatistische ideaal van de 'community of inquiry', waar kennis tot stand komt door actief in de wereld te zijn en deze ervaring met elkaar te delen en te integreren om kritische, creatieve, zorgzame en gezamenlijke denkvaardigheden te faciliteren en tevens de sociale vaardigheden en houdingen die nodig zijn voor democratisch burgerschap. Het doel is om epistemische filosofische vooruitgang te boeken en redelijke kinderen op te leiden, met een goed ontwikkelde vaardigheid om te kunnen oordelen. Lipmans originele theorie heeft mede dankzij het IAPC en het ICPIIC geleid tot de P4C methode en wereldwijde variaties hierop waarin culturele verschillen zijn verwerkt.

Hoofdstuk 2: Kritiek en weerstand

In dit tweede hoofdstuk zal ik verschillende kritieken op kinderfilosofie en eventuele verdediging van die kritieken uiteenzetten. Er zijn vijf typen tegenargumenten: weerstand door gebrek aan ruimte in het curriculum; de claim dat kinderen niet kunnen filosoferen; de claim dat kinderfilosofie geen filosofie is; morele bezwaren en instrumentele bezwaren. Daarnaast zal ik in hoofdstuk 2.2 en 2.3 laten zien waarom kinderfilosofie filosofisch is.

2.1 Geen ruimte voor kinderfilosofie

Kinderfilosofie toevoegen aan het al drukke curriculum van basisscholen roept onzekerheid en weerstand op bij ouders; leraren en deskundigen, om verschillende redenen. Ten eerste zijn leraren bang dat er geen plaats is voor kinderfilosofie. Er ligt een hoge druk op scholen om hun leerlingen goed te laten presteren op standaardtesten, daarom besteden leraren liever aandacht aan vakken zoals geschiedenis, literatuur en wiskunde. Dit zijn tenslotte de vakken waar de kinderen op moeten presteren. Hierdoor zou geen ruimte over blijven voor

---

²³ Lipman, geciteerd in Kennedy en Kohan, "Childhood, Education and Philosophy: A Matter of Time," 47.

²⁴ Lipman, geciteerd in Bartels, "Philosophy for Democracy," 682.

filosofische discussies. Bovendien zou filosofie kinderen sceptisch kunnen maken over de 'normale' vakken en hebben veel leraren niet genoeg vertrouwen in hun eigen kunnen dat ze dit aan zouden kunnen, daarom verzetten ze zich tegen kinderfilosofie.²⁵

Uit onderzoek blijkt dat deze weerstand onnodig is. De meeste onderzoeken die zijn gedaan over de effecten van kinderfilosofie gaan over de cognitieve effecten van de P4C methode van Lipman. Trickey en Topping hebben een aantal van die studies beoordeeld, hieruit volgde dat kinderfilosofie een positief effect kan hebben op: logisch redeneren, begrijpend lezen, wiskundige vaardigheden, zelfvertrouwen, luistervaardigheden, expressieve taal, creatief denken, cognitief vermogen en emotionele intelligentie.²⁶

Uit een meta-analyse van meerdere onderzoeken over de effecten van P4C blijkt wederom dat P4C positieve cognitieve effecten kan hebben. P4C blijkt dusdanig effectief, dat wanneer een leerling eerder bijvoorbeeld een IQ-score had van 100, dit al na een jaar gemiddeld kan stijgen naar 107 punten. Dit wordt over het algemeen als een groot verschil gezien.²⁷

Uit de resultaten van deze onderzoeken kunnen we concluderen dat filosoferen met kinderen waarschijnlijk niet ten koste zal gaan van de prestatie op standaardtoetsen en dat door de vooruitgang die geboekt wordt op de academische prestaties er ruimte kan ontstaan om een kinderfilosofie methode in het curriculum op te nemen.²⁸ Ook hoeven de leraren zich geen zorgen te maken over hun capaciteiten; de methode is zo opgesteld dat elke leraar kan filosoferen met kinderen en er zijn eventueel trainingen.²⁹ Het lijkt erop dat wanneer kinderfilosofie als pedagogie wordt neergezet, met alle voordelen en positieve cognitieve effecten van dien, er wel plaats voor kan worden gemaakt in het curriculum en het enthousiasme van ouders en leraren toeneemt.³⁰ Maar wat is er filosofisch aan kinderfilosofie? Om die vraag te kunnen beantwoorden moet er allereerst onderzocht worden of kinderen in staat zijn om op filosofisch niveau na te denken en te redeneren.

---

²⁵ Pritchard, "Philosophy for Children."

²⁶ S. Trickey en K. J. Topping, "Philosophy for children: a systematic review," *Research Papers in Education* 19 (2004), 365-380, <https://doi.org/10.1080/0267152042000248016> (geraadpleegd 14 januari 2018).

²⁷ Félix García-Moriyón, Irene Rebollo en Roberto Colom, "Evaluating Philosophy for Children: A Meta-Analysis," *Thinking: The Journal of Philosophy for Children* 17 (2005), 14-22, https://www-pdcnet-org.proxy.library.uu.nl//pdc/bvdb.nsf/purchase?openform&fp=thinking&id=thinking_2005_0017_0004_0014_0022&onlyautologin=true (geraadpleegd 14 januari 2018).

²⁸ "Veel gestelde vragen." <http://www.kinderfilosofie.nl/index.php/veel-gestelde-vragen> (geraadpleegd 14 januari).

²⁹ Catherine C. McCall en Ed Weijers, "Back to Basics: A Philosophical Analysis of Philosophy in Philosophy with Children," in *The Routledge International Handbook of Philosophy for Children*, red. Maughn Rollins Gregory, Joanna Haynes en Karin Murrin (New York: Routledge, 2017), 84.

³⁰ Pritchard, "Philosophy for Children."

2.2 Kinderen kunnen niet filosoferen

Tegenstanders van kinderfilosofie betwijfelen of kinderen kunnen filosoferen.³¹ Jean Piaget (1896-1980), ontwikkelingspsycholoog, stelde dat dit onmogelijk is. Hij deelde de kindertijd op in vier stadia. Pas in het laatste stadia zou het kind volgens Piaget pas de capaciteit om abstract te redeneren ontwikkelen,³² dit betekent dat kinderen voor hun 11^e of 12^e jaar niet kunnen 'denken over denken', wat karakteristiek is voor filosofisch redeneren.³³

Psychologen die Piaget's theorie serieus nemen stellen dat filosoferen met kinderen niet filosofisch kan zijn.³⁴

Filosoof Garreth Matthews beweert het tegendeel, door middel van gesprekken met kinderen illustreert hij dat kinderen van 2 tot 7 jaar kunnen denken op filosofisch niveau. Matthews maakte onderscheid tussen het gecultiveerde filosofisch denken waar volwassenen toe in staat zijn en het natuurlijke filosofisch denken waar kinderen volgens hem toe in staat zijn.³⁵ Hij stelt niet dat kinderfilosofen hetzelfde zijn of zouden moeten zijn als volwassen filosofen, maar juist dat volwassen filosofen betere filosofen zouden zijn als ze diezelfde natuurlijke onschuld zouden hebben als kinderen.³⁶

Matthews beschrijft het voorbeeld:

Some question of fact arose between James and his father, and James said, "I know it is!" His father replied, "but perhaps you might be wrong!" Denis, 4 years, 7 months, then joined in, saying, "but if he knows, he can't be wrong! *Thinking's* sometimes wrong, but *knowing's* always right!"

In dit voorbeeld wordt de filosofische vraag behandeld wat het is om iets te weten. Filosofen hebben nog steeds geen overeenkomst bereikt over wat het is om iets te weten, maar Denis' opmerking lijkt overeen te komen met de visie van Plato, die stelt dat oprechte kennis zeker

---

³¹ Karin Murriss, "Can Children do Philosophy?" *Journal of Philosophy of Education* 34 (2000), 261-279.

³² Garreth B. Matthews, "Philosophy and Developmental Psychology: Outgrowing the Deficit Conception of Childhood," in *The Oxford Handbook of Philosophy of Education*, red. Harvey Siegel, New York, Oxford University Press, 2009, 162.

<https://books.google.nl/books?id=N5gJmMLPg8gC&pg=PA162&dq=Philosophy+and+Developmental+Psychology:+Outgrowing+the+Deficit+Conception+of+Childhood&hl=nl&sa=X&ved=0ahUKEwi0zd-DxuHXAhWkF8AKHU0TAogQ6AEIKjAA#v=onepage&q&f=true> (geraadpleegd 14 januari 2018).

³³ Pritchard, "Philosophy for Children."

³⁴ Maughn Gregory, "Philosophy for Children and its Critics: A Mendham Dialogue," *Journal of Philosophy of Education* 45 (2011), 202,

<http://onlinelibrary.wiley.com.proxy.library.uu.nl/doi/10.1111/j.1467-9752.2011.00795.x/full> (geraadpleegd 14 januari 2018).

³⁵ Murriss, "Can Children do Philosophy?" 265.

³⁶ Murriss, "Can Children do Philosophy?" 266.

moet zijn. Denis' kijk op kennis heeft volgens Matthews daarom een onderscheidende filosofische afkomst.³⁷

Piaget zou voorbeelden zoals deze 'jeugdanimisme' noemen, waar hij een primitieve manier van denken mee bedoelde waardoor kinderen soms wijzer overkomen dan dat ze eigenlijk zijn.³⁸ Matthews stelt dat de voorbeelden die hij geeft in zijn boeken niet primitief zijn, maar begrijpt dat het intrigerend is dat kinderen een filosofisch denkniveau kunnen hebben.³⁹ Hij wil niet suggereren dat ieder kind zo al vroeg een filosofisch denkniveau heeft, hij wil simpelweg illustreren dat filosofisch nadenken van kinderen niet in de hokjes kan worden gestopt van Piagets ontwikkelingschema.⁴⁰

Matthews stelde dat Piaget's model van morele ontwikkeling slechts een van de verschillende dimensies besprak van morele ontwikkeling, later voegde Matthews zelf nog een vijfde dimensie toe: morele verbeelding. Hij stelde dat de simpelheid en directheid van de naïeve erkenning, de morele vragen en de potentie die kinderen hebben voor fris en uitvindend nadenken, een nieuwe dimensie toevoegt aan filosofische ideeën.⁴¹ Uit later onderzoek is gebleken dat verbeelding inderdaad belangrijk is voor denken.⁴² Matthews beargumenteerde dat Piagets theorie ervoor zorgde dat volwassenen kinderen gaan zien als mindere denkers of morele agents. Dit was volgens hem zonde omdat zowel volwassenen als kinderen elkaar veel inzichten te bieden hebben wanneer ze elkaars vragen en antwoorden serieus nemen.⁴³ In de 'community of inquiry' gebeurt dit wel.

Het debat tussen aanhangers van Lipman en aanhangers van Piaget liep verdeelde het veld behoorlijk in de jaren 70 en 80, maar sinds er significante veranderingen zijn op het gebied van cognitieve ontwikkelingstheorie komt het steeds meer samen.⁴⁴ Toch heeft Piaget een significante bijdrage geleverd aan het begrijpen van kinderen en hun denken. Wat we nu kennen als 'discovery learning' is een gevolg geweest van Piagets claim dat zowel mentale als fysieke betrokkenheid essentieel is voor de ontwikkeling van intelligentie bij mensen. Individuen moeten actief betrokken zijn bij het construeren van betekenis als ze begrip willen verkrijgen en meer effectieve denkers willen worden.⁴⁵ Wederom is dit wat er gebeurt in de 'community of inquiry'.

2.3 Kinderfilosofie is geen filosofie

Matthews heeft voorbeelden gegeven van kinderen die volgens hem en zijn aanhangers nadenken en redeneren op een natuurlijk filosofische wijze, maar een scepticus zou nog steeds kunnen zeggen dat dit geen filosofie is. In een door Gregory uitgeschreven discussie over de kritiek op kinderfilosofie tussen vakdeskundigen werd duidelijk dat er buiten ouders

---

³⁷ Matthews, "Philosophy and Developmental Psychology," 163.

³⁸ Matthews, "Philosophy and Developmental Psychology," 164.

³⁹ Matthews, "Philosophy and Developmental Psychology," 164.

⁴⁰ Green, "Philosophy for Children and Developmental Psychology," 38.

⁴¹ Green, "Philosophy for Children and Developmental Psychology," 38-39.

⁴² Green, "Philosophy for Children and Developmental Psychology," 39.

⁴³ Green, "Philosophy for Children and Developmental Psychology," 38-39.

⁴⁴ Green, "Philosophy for Children and Developmental Psychology," 38.

⁴⁵ Green, "Philosophy for Children and Developmental Psychology," 40.

en leraren ook academische filosofen zijn die kinderfilosofie niet serieus nemen.⁴⁶ De vraag blijft: waarom is filosoferen met kinderen filosofisch? Er zijn drie typen argumenten voor deze stelling: de methode, de onderschatte invloed van verbeelding en de analyse van een deskundige.

Ten eerste is de methode, de 'community of inquiry', filosofisch. Het verschilt van een kringgesprek waar kinderen hun ervaringen of emoties mogen delen, omdat het een zakelijk en gezamenlijk onderzoek is naar een filosofische kwestie.⁴⁷ Dit komt omdat het de vereiste eigenschappen heeft dat het moet groeien, beweging moet laten zien en het onderzoek cumulatief moet zijn. Door binnen deze omgeving het argument of het redeneren te volgen wordt er epistemische vooruitgang geboekt, met als doel vooruitgang in de filosofische vraagstukken, of aan te komen bij een of meerdere redelijke filosofische oordelen over de vragen of problemen waar het gesprek mee begon.⁴⁸ Dit gebeurt stapsgewijs en op een filosofische manier: (1) het filosofische probleem wordt geïdentificeerd en uitgesproken, (2) er worden hypothesen bedacht voor mogelijke oplossingen voor het probleem, (3) elke oplossing wordt besproken, ofwel door diepte-onderzoek ofwel door conceptuele analyse, (4) de mogelijke oplossingen worden kritisch geëvalueerd, vaak middels falsificatie en (5) tenslotte wordt het probleem opgelost.⁴⁹

Een goede begeleider is nodig om het filosofisch niveau te erkennen, behouden en soms te inspireren.⁵⁰ De methode is gemaakt zodat iedere leraar of lerares een 'community of inquiry' kan creëren in het klaslokaal, maar niet iedereen heeft van nature oog voor het herkennen van een filosofisch bijdrage.⁵¹ Bovendien hebben sommige leraren moeite om het gesprek zijn gang te laten gaan en hun eigen bijdragen voor zich te houden.⁵² Om een leeromgeving te bewerkstelligen die vrij is van 'leraar effecten' en waar filosofisch gesprek mogelijk wordt, is het belangrijk dat de leraar filosofische kennis heeft en zich anders opstelt dan normaal.⁵³ Lipman had hier vier criteria voor opgesteld: een leraar moet een open-minded houding hebben; zijn eigen waarden niet aan de leerlingen opleggen; de meningen van leerlingen respecteren, ook wanneer die verschillen van eigen meningen en het vertrouwen uitstralen dat zijn of haar mening aangevallen kan worden zonder dat de leraar onzeker of defensief wordt.⁵⁴ Het is ongebruikelijk voor leraren om enkel met de methode

---

⁴⁶ Gregory, "Philosophy for Children and its Critics," 202.

⁴⁷ "Veel gestelde vragen."

⁴⁸ Golding, "Getting better Ideas," 65.

⁴⁹ Golding, "Getting better Ideas," 71.

⁵⁰ Barbara Weber en Arthur Wolf, "Questioning the Question: A Hermeneutical Perspective on the 'Art of Questioning' in a Community of Philosophical Inquiry," in *The Routledge International Handbook of Philosophy for Children*, red. Maughn Rollins Gregory, Joanna Haynes en Karin Murriss (New York: Routledge, 2017), 80.

⁵¹ McCall en Weijers, "Back to Basics," 84.

⁵² Bartels, "Philosophy for Democracy," 691.

⁵³ McCall en Weijers, "Back to Basics," 84.

⁵⁴ S. Trickey en K. J. Topping, "Collaborative Philosophical Enquiry for School Children: Socio-Emotional Effects at 11 to 12 Years," *School Psychology International* 27 (2006), 611, <http://journals.sagepub.com.proxy.library.uu.nl/doi/abs/10.1177/0143034306073417> (geraadpleegd 14 januari 2018).

aan alle criteria te kunnen voldoen om als gespreksleider binnen de 'community of inquiry' een filosofisch niveau te bereiken, daarom moet de gespreksleider hierin getraind worden.⁵⁵ Ten tweede, zoals ik eerder heb uitgelegd, mag de invloed van de verbeeldingskracht op het filosofisch denkniveau van kinderen niet onderschat worden.⁵⁶ Juist omdat kinderen de naïviteit bezitten die volwassenen verloren zijn kunnen zij volgens Matthews van nature filosoferen.⁵⁷

Ten derde kwam in de analyse van een sessie kinderfilosofie met kinderen van 6 jaar oud, die achttien weken lang vier dagen per week kinderfilosofie hebben gedaan, naar voren dat ze de regels en het proces van de 'community of inquiry' hebben geleerd, waardoor de dialoog ging bestaan uit bijdrages die het voorgelegde filosofische probleem konden oplossen, in plaats van dat er slechts eigen meningen werden geroepen. Hierdoor zouden ze in staat zijn de filosofische concepten te begrijpen die ten grondslag liggen aan bijvoorbeeld wiskunde, taal en sociale problemen.⁵⁸ Karin Murriss lichtte deze vooruitgang toe door te stellen dat de kinderen nu 'filosofische denkers' zijn en door het beoefenen van kinderfilosofie de 'filosofische vorm van leven' leren begrijpen.⁵⁹

De 'community of inquiry' kan een filosofische methode genoemd worden om filosofische problemen op te lossen. Kinderen blijken van nature in staat om op een filosofische manier na te leren denken, maar omdat deze methode volgens Lipman is opgesteld om het denkgedrag van kinderen dusdanig te trainen dat de onwetendheid, onverantwoordelijkheid en middelmatigheid die onder volwassenen heerst verzacht kan worden,⁶⁰ lijkt het mij het beste om kinderfilosofie een filosofische pedagogie te noemen.

2.4 Morele bezwaren

Niet iedereen is het er mee eens dat er filosofie wordt gebruikt voor pedagogische doeleinden. Sommige ouders hebben het P4C programma beschuldigd van het bederven van de jeugd. Ze waren bang dat hun kinderen niet meer gevoelig zouden zijn voor de normen en waarden die binnen het gezin worden overgedragen en zijn van mening dat enkel zij hun kinderen mogen vertellen wat goed en fout is. Ze willen niet dan hun kinderen hun religieuze of politieke overtuigingen in twijfel gaan trekken.⁶¹ Tevens vertrouwen sommige ouders en onderwijzers kinderen niet om 'de bewakers van hun eigen deugd' te zijn.⁶² Ze zijn angstig voor wat er gebeurt als je kinderen zelf normen en waarden laat bedenken en hangen vast aan het opdragen van kant en klare normen en waarden.

Dewey stelde dat kennis niet als iets kant en klaars en immuun voor kritiek neergezet moet worden, maar dat juist alle fouten en verbeteringen uitgelegd moeten worden die geleid

---

⁵⁵ McCall en Weijers, "Back to Basics," 84.

⁵⁶ Zie pagina 10.

⁵⁷ Zie pagina 9-10.

⁵⁸ McCall en Weijers, "Back to Basics," 84-85.

⁵⁹ McCall en Weijers, "Back to Basics," 85.

⁶⁰ Zie pagina 7.

⁶¹ Gregory, "Philosophy for Children and its Critics," 202.

⁶² Gregory, "Philosophy for Children and its Critics," 202.

hebben tot de kennis, normen en waarden zoals die gepresenteerd worden. Wanneer we concepten op deze manier behandelen, nodig je kinderen uit mee te denken over de betekenis van dit soort concepten en om hun eigen ideeën eraan toe te voegen.⁶³ Denk bijvoorbeeld aan het concept eerlijkheid in relatie tot gender. Nu leren we kinderen dat mannen en vrouwen gelijk zijn en dat het oneerlijk is om een vrouw anders te behandelen dan een man, maar dit is niet altijd zo geweest en de overblijfselen zien we nu nog steeds terug in de maatschappij. Door op een filosofische manier in te gaan op de totstandkoming van bijvoorbeeld deze concepten (gender en eerlijkheid), kunnen kinderen erachter komen dat deze concepten een veel breder scala aan betekenissen hebben dan ze aanvankelijk dachten of ze verteld was. Dit helpt kinderen om hun eigen ervaringen beter te begrijpen en aan te passen.⁶⁴ Met kinderfilosofie worden er niet zomaar normen en waarden bedacht of opgedragen, er wordt simpelweg inzicht gegeven in het proces dat vooraf gaat aan het definiëren van een concept. Hierdoor zien kinderen wellicht meer in waarom een concept waarde heeft, dan wanneer je ze de kant en klare definitie geeft.

2.5 Instrumentalisme

Gert Biesta is bezorgd over de instrumentele manier waarop filosofie wordt gebruikt binnen de 'community of inquiry'. Hij argumenteert dat alhoewel er waarschijnlijk meer gebeurt tijdens de filosofische discussie in de klas, het doel is om samen kennis te construeren en dichter bij waarheden te komen. Hij concludeert hieruit dat P4C meer lijkt op een omgeving van wetenschappelijke discussie dan een filosofische. Biesta is van mening dat filosofie niet als instrument gebruikt mag worden voor het bereiken van academische of persoonlijke doelen. Hij stelt dat de programma's voor filosoferen met kinderen uitgaan van een bepaald humanistisch idee over wat het menselijk subject is en hoe het beter kan worden, bijvoorbeeld een meer kritische, reflectieve en redelijke denker worden (zoals kinderfilosofie promoot). Biesta vindt dit problematisch, omdat het een slechts een gedeeltelijke representatie geeft van waar filosofie over kan gaan, maar ook omdat dit beeld van de wetenschap als een belangeloze zoektocht naar waarheid op zichzelf ideologisch is.

Hij stelt voor dat het onderwijs van een humanistisch naar een post-humanistisch begrip moet veranderen; een die niet is gebaseerd op een specifieke waarheid over de natuur en het doel van het menselijk subject, maar die onderwijs liever ziet als een belang om kinderen uit te laten vinden wat hen uniek maakt. Biesta is niet tegen filosoferen met kinderen, maar doet de suggestie dat het niet langer als instrument moet worden gebruikt om kinderen uit te rusten met bepaalde vaardigheden en dat er gefocust moet worden op blootstelling en onderbreking. Dit zal volgens hem leiden tot aarzeling, een ervaring van niet weten, een ervaring die ons dwingt te stoppen in plaats van het snel vinden van redenen, hypothesen, voorbeelden, implicaties, verbanden enzovoort. Hierdoor zullen kinderen, wiens hoofd nog niet volgestopt is met kennis, in een situatie waar niet vertrouwd kan worden op bestaande kennis, gedwongen worden om een uniek antwoord te creëren en daarmee zichzelf op een unieke manier uit te vinden met en door dit antwoord.⁶⁵

---

⁶³ Gregory, "Philosophy for Children and its Critics," 205.

⁶⁴ Gregory, "Philosophy for Children and its Critics," 205.

⁶⁵ Gert Biesta, "Philosophy, Exposure, and Children: How to Resist the Instrumentalisation of Philosophy in Education," *Journal of Philosophy of Education* 45 (2011), 305-313,

Samenvattend, er ontstaat ruimte voor het programma in het curriculum dankzij de positieve cognitieve effecten die filosoferen met kinderen kan hebben en met de zorgvuldig samengestelde methode kan iedere leraar, eventueel na een trainingstraject, met zijn klas filosoferen. In tegenstelling tot Piaget's ontwikkelingstheorie die stelt dat kinderen voor hun 12^e jaar niet in staat zijn filosofisch na te denken, heeft Garreth Matthews betoogd dat kinderen dit wel kunnen. Door de filosofische methode van kinderfilosofie en de natuurlijke aanleg die kinderen hebben, kunnen kinderen dankzij kinderfilosofie filosofisch leren denken, maar omdat het doel van kinderfilosofie duidelijk pedagogisch is, heb ik besloten het een filosofische pedagogie noemen. Verder moreel bezwaar hiertegen wordt tegengesproken door de unieke manier van kennis en waarden construeren binnen de 'community of inquiry', waardoor kinderen de waarde van behandelde concepten waarschijnlijk beter zullen gaan begrijpen. Ten slotte stelde Biesta dat filosofie niet gebruikt mag worden als instrument om kinderen uit te rusten met bepaalde vaardigheden; in plaats daarvan moet kinderfilosofie er naar streven kinderen tot unieke antwoorden te dwingen waardoor ze zichzelf uit kunnen vinden met en door hun antwoord.

Hoofdstuk 3: Effecten en waarde

Nu duidelijk is dat kinderfilosofie een filosofische pedagogie is, zal ik verder ingaan op de effecten en de waarde van kinderfilosofie. Ik zal kort de cognitieve, sociale en emotionele effecten van kinderfilosofie benoemen, omdat deze meer bijverschijnselen zijn. Vervolgens zal ik uitgebreider ingaan op het nut van kinderfilosofie bij burgerschapsvorming en bij het verminderen van genderproblemen. Tijdens dit hoofdstuk zal ik benadrukken wat er zo uniek is aan kinderfilosofie waardoor deze effecten kunnen worden bereikt. Tenslotte zal ik ingaan op de waarde daarvan.

3.1 Cognitieve, sociale en emotionele effecten

Zoals al eerder besproken in hoofdstuk 2 kan kinderfilosofie verschillende positieve effecten hebben.⁶⁶ Andere studies hebben uitgewezen dat kinderfilosofie tevens kan zorgen voor een toename in het academisch zelfvertrouwen.⁶⁷ Je zou kunnen speculeren over dat de omgeving die gecreëerd wordt tijdens kinderfilosofie dusdanig verschilt van de 'normale' omgeving in de klas, dat kinderen die normaal gesproken weinig of niets van zich durven laten horen, meer zelfvertrouwen krijgen en wel deel durven nemen aan het gesprek. Door deze actievere deelname zullen ze waarschijnlijk meer leren, wat weer blijkt uit de onderzochte positieve cognitieve effecten.⁶⁸ Tevens is er een toename in empathisch vermogen en het erkennen en beschrijven van emoties gevonden.⁶⁹

<http://onlinelibrary.wiley.com.proxy.library.uu.nl/doi/10.1111/j.1467-9752.2011.00792.x/full> (geraadpleegd 14 januari 2018).

⁶⁶ Zie pagina 8.

⁶⁷ Trickey en Topping, "Collaborative Philosophical Enquiry for School Children," 609-610.

⁶⁸ Zie pagina 8.

⁶⁹ Schleifer, e.a., "The Impact of Philosophical Discussions on Moral Autonomy, Judgment, Empathy and the Recognition of Emotion in Five Year Olds," 7.

3.2 *Burgerschap*

Op veel scholen in Westerse landen worden burgerschapslessen gegeven, daarbij gaat het om kinderen te leren betrokken te zijn bij het sociale leven en de maatschappij, nu als kind en later als burger. Burgerschapsonderwijs gaat om het voorbereiden van leerlingen op actieve participatie in de maatschappij en het democratische leven.⁷⁰ Rob Bartels, deel van het bestuur van het Centrum voor Kinderfilosofie in Nederland,⁷¹ heeft onderzoek gedaan naar de correlatie tussen actief burgerschap en kinderfilosofie. Actief burgerschap houdt in dat een burger zijn eigen meningen kan vormen, een dialoog kan hebben met anderen en betrokken is in publiek debat en acties. Filosoferen met kinderen heeft de doelstelling om leerlingen deze vaardigheden en attitudes te laten ontwikkelen.⁷² Daarom zou kinderfilosofie zeer waardevol kunnen blijken voor het ontwikkelen van actief burgerschap bij kinderen. Voor dit onderzoek werd gebruik gemaakt van het Nederlandse programma 'Filosoferen doe je zo'.⁷³

In een interview over de resultaten zei Bartels: "Het is een van de weinige vakken op school waarin kinderen ervaren dat verschillen positief zijn. Ze leren dat je meningsverschillen kunt overbruggen. Ze oefenen zichzelf in het kunnen en willen omgaan met verschillen."⁷⁴

"Kinderen leren hun eigen gedachten kennen en deze te verwoorden. Maar ze zouden zich nog véerder kunnen ontwikkelen in het kritisch onderzoeken van hun eigen argumenten."⁷⁵

In de Nederlandse maatschappij zijn er misschien wel net zo veel verschillen als er mensen zijn. Verschillen in cultuur, religie of opvoeding bijvoorbeeld. Door een onvermogen om hier mee om te gaan kunnen deze verschillen de oorzaak worden van verdeeldheid en problemen. Wanneer kinderen leren dat deze verschillen positief en te overbruggen zijn, zou dit in de toekomst een positief effect kunnen hebben op hoe volwassenen omgaan met de verschillen in normen en waarden die er bijvoorbeeld in Nederland zijn. Het programma van kinderfilosofie, dat is gericht op de ontwikkeling van actief burgerschap, kan daarom van morele waarde zijn. Wel moeten er verbeteringen worden gemaakt in de methode, zodat kinderen hun eigen stellingen nog kritischer gaan bekijken.⁷⁶

3.3 *Genderproblemen*

---

⁷⁰ Bartels, "Philosophy for Democracy," 681.

⁷¹ "De Mensen," <http://www.kinderfilosofie.nl/index.php/de-mensen> (geraadpleegd 14 januari 2018).

⁷² Bartels, "Philosophy for Democracy," 684.

⁷³ Bartels, "Philosophy for Democracy," 686.

⁷⁴ Yvette Nelen, "Kinderen leren Filosoferen blijkt goed voor onze Democratie," <https://www.uvh.nl/actueel/april-2013/kinderen-leren-filosofieren-blijkt-goed-voor-onze-democratie> (geraadpleegd 14 januari 2018).

⁷⁵ Nelen, "Kinderen leren Filosoferen blijkt goed voor onze Democratie."

⁷⁶ Bartels, "Philosophy for Democracy," 697.

Filosoferen met kinderen kan volgens Jennifer Bleazby helpen bij het oplossen van genderproblemen. Zij stelt dat de traditionele gender stereotyperingen problematisch zijn, omdat ze zijn gebaseerd op een systeem van inelkaar grijpende dualismen zoals: reden/emotie, reden/verbeelding, reden/ervaring, abstract/concreet, geest/lichaam, individueel/samenleving, universeel/bijzonder, et cetera. De eigenschappen aan de linker kant worden geassocieerd met mannelijkheid; kennis en traditioneel onderwijs, terwijl de eigenschappen aan de rechter kant worden geassocieerd met vrouwelijkheid en traditioneel worden gezien als het tegenovergestelde van kennis en onderwijs. De eigenschappen waar deze dualismen uit bestaan zijn niet bedoeld om tegenover elkaar te staan, maar zijn onafhankelijke en onafscheidelijke aspecten van autonoom en goed denken. Bleazby beargumenteert dat de 'community of inquiry' een manier van denken, autonomie en leren faciliteert, die deze dualismen reconstrueert en traditionele genderstereotyperingen consequent deconstrueert.⁷⁷ Dit kan volgens haar verschillende voordelen opleveren voor het oplossen van genderproblemen.

Bleazby stelt dat het integreren van P4C in het curriculum kan helpen om de genderverschillen te verkleinen op het gebied van participatie en prestatie bij verschillende vakken. Uiteraard zijn er buiten school allerlei factoren zoals sociale waarden, instituties en praktijken die deze genderstereotyperingen versterken, maar dat is volgens Bleazby precies de reden dat scholen het openlijk moeten hebben over gender problemen.⁷⁸

Dat het P4C model coöperatief onderzoek faciliteert ('community of inquiry') in plaats van de stijl van debat of juridisch competitiemodel is volgens haar van grote waarde, hierdoor worden de traditionele genderstereotyperingen niet versterkt en neemt het zelfvertrouwen toe.⁷⁹ P4C heeft niet het traditionele dualistische kind-ouder dualisme waarbij de perfecte student gehoorzaam, stil en passief is. P4C promoot juist autonomie en individualiteit, het stelt de studenten voorop en ze worden aangemoedigd initiatief te tonen, hun mening te delen en anderen inclusief de leraar in twijfel te trekken. Hierdoor zijn leerlingen minder onderdrukt en verveeld waardoor ze minder snel zullen rebelleren.⁸⁰

3.4 Waarde van kinderfilosofie

Catherine C. McCall en Ed Weijers, coördinator van bestuur Centrum voor kinderfilosofie in Nederland,⁸¹ betogen dat filosofie beoefend moet worden voor het belang van filosofie zelf, omdat filosofische veronderstellingen volgens hen ten grondslag liggen aan alle aspecten van zowel individueel als gemeenschappelijk menselijk leven. Ze stellen dat deze veronderstellingen ten grondslag liggen aan ieder oordeel en dat ieder oordeel vervolgens ten grondslag ligt aan een actie; het aan het licht brengen en begrijpen van de

---

⁷⁷ Jennifer Bleazby, "Philosophy for Children as a Response to Gender Problems," *Thinking: The Journal of Philosophy for Children* 19 (2009), 70, https://www-pdcnet-org.proxy.library.uu.nl//pdc/bvdb.nsf/purchase?openform&fp=thinking&id=thinking_2009_0019_42038_0070_0078&onlyautologin=true (geraadpleegd 14 januari 2018).

⁷⁸ Bleazby, "Philosophy for Children as a Response to Gender Problems," 77.

⁷⁹ Bleazby, "Philosophy for Children as a Response to Gender Problems," 74.

⁸⁰ Bleazby, "Philosophy for Children as a Response to Gender Problems," 76.

⁸¹ "De Mensen."

onderliggende filosofische veronderstellingen zou individuen daarom macht geven.⁸² McCall en Weijers gaan verder met de claim dat filosofie ten grondslag ligt aan de wetenschap, kunst, moraliteit, politiek en het sociale leven en dat dit begrip niet te verkrijgen is door de uitwisseling van meningen, maar enkel door te filosoferen.⁸³ Tijdens het filosoferen worden bijvoorbeeld stellingen zoals 'goed' en 'eerlijk' onderzocht en door het benoemen en onderzoeken van situaties waarin bijvoorbeeld 'eerlijkheid' niet 'goed' is, zouden de oordelen en vervolgens de acties van mensen volgens McCall en Weijers kunnen veranderen.⁸⁴ Hiermee claimen ze dat filosoferen met kinderen een meerwaarde heeft ten opzichte van 'normaal' onderwijs, omdat kinderfilosofie gebruikt maakt van een filosofische methode.

De eerdergenoemde positieve effecten van kinderfilosofie op bijvoorbeeld leesvaardigheid, academisch zelfvertrouwen en het leren tolereren van verschillen, zijn volgens McCall en Weijers bijproducten van kinderfilosofie en kunnen ook op andere manieren worden bereikt. Het diepgaande begrip van wat er ten grondslag ligt aan individueel en gemeenschappelijk menselijk leven kan daarentegen enkel worden bereikt door te filosoferen. Tevens benadrukken ze de in hun ogen verkeerde manier waarop kinderfilosofie tegenwoordig wordt gepromoot en lijken ze het oneens te zijn met het instrumentalisme.⁸⁵ Om die reden moet er volgens hen meer aandacht worden besteed aan het bereiken van het filosofische niveau binnen kinderfilosofie.⁸⁶ Zoals eerder genoemd in hoofdstuk 2 zijn hier specifieke eisen voor die bereikt kunnen worden middels training.⁸⁷ Ondanks het feit dat dit een grote investering is in zowel geld als tijd, is dit volgens hen essentieel om kinderen de mogelijkheid te bieden om een fundamenteel begrip te kunnen ontwikkelen van wat het menselijk leven is.⁸⁸

Samenvattend, kinderfilosofie kan positieve effecten hebben op cognitie, academisch zelfvertrouwen, empathisch vermogen en het erkennen en beschrijven van emoties, maar dit zijn slechts bijverschijnselen van kinderfilosofie. De unieke positieve invloed die kinderfilosofie kan hebben wordt duidelijk wanneer we kijken naar het nut van kinderfilosofie bij het ontwikkelen van actief burgerschap en het reconstrueren van genderdualismen. Kinderfilosofie kan van morele waarde zijn, omdat kinderen bij 'Filosoferen doe je zo' niet alleen om leren gaan met verschillen, maar deze als iets positiefs leren zien in de maatschappelijke context. Tenslotte kunnen genderdualismen worden gereconstrueerd en genderstereotyperingen worden afgebroken, omdat de 'community of inquiry' een manier van coöperatief onderzoek faciliteert in plaats van een meer traditionele competitieve omgeving, waar een goede student stil en gehoorzaam moet zijn. Traditionele kind-ouder dualismen worden gereconstrueerd en er wordt gefocust op autonomie, initiatief nemen en individualiteit. Hierdoor kan het zelfvertrouwen toenemen en voelen leerlingen

---

⁸² McCall en Weijers, "Back to Basics," 83.

⁸³ McCall en Weijers, "Back to Basics," 83.

⁸⁴ McCall en Weijers, "Back to Basics," 83.

⁸⁵ Zie pagina 13.

⁸⁶ McCall en Weijers, "Back to Basics," 91.

⁸⁷ Zie pagina 11.

⁸⁸ McCall en Weijers, "Back to Basics," 91.

zich minder onderdrukt en verveeld. Dit leidt tot een unieke en productieve omgeving waarbinnen middels een filosofische methode, zoals beschreven in hoofdstuk 2, filosofische vragen stapsgewijs kunnen worden behandeld.⁸⁹

Dat de methode van kinderfilosofie van filosofisch niveau is, heeft meerwaarde ten opzichte van 'normaal' onderwijs volgens McCall en Weijers. Het is volgens hen van essentieel belang dat kinderen inzicht krijgen in de veronderstellingen die ten grondslag liggen aan alles wat te maken heeft met het menselijk leven. Dit kan enkel bereikt worden wanneer kinderfilosofie daadwerkelijk op filosofisch niveau uitgevoerd wordt en in tegenstelling tot alle positieve bijverschijnselen die kinderfilosofie heeft, zou dit op de eerste plaats moeten staan. Het is daarom zeer belangrijk dat er opnieuw gefocust wordt op het filosofische aspect van kinderfilosofie, zowel in de uitvoering als in de promotie naar ouders en scholen.

Conclusie

Allereerst: wat is kinderfilosofie? Kinderfilosofie is een wereldwijd verspreide filosofische pedagogie. De theorie is opgesteld door Lipman in de jaren 60 en heeft wortels in de pragmatische theorie van John Dewey. Kenmerkend is de bijzondere methode, de 'community of inquiry', waar kennis op cumulatieve wijze tot stand komt door filosofische vragen en concepten gezamenlijk te onderzoeken en deze kennis met elkaar te delen, wat uiteindelijk als doel heeft dat er epistemische filosofische vooruitgang geboekt wordt en redelijke kinderen worden opgeleid.

Dankzij de positieve cognitieve effecten van kinderfilosofie, de methode en eventuele training zou iedere leraar het programma op kunnen nemen in het curriculum. Ik heb beargumenteerd dat kinderfilosofie filosofisch is door de kenmerkende filosofische methode, die gebruikt wordt in de 'community of inquiry', de verbeeldingskracht van kinderen die een nieuwe dimensie toevoegt aan het filosofisch denken en de analyse van een deskundige die beargumenteerde dat kinderen met kinderfilosofie leren op filosofisch niveau na te denken. Het besluit om het uiteindelijk een filosofische pedagogie te noemen komt door het duidelijke pedagogische doel van kinderfilosofie. Verder moreel bezwaar tegen filosofie als pedagogie wordt tegengesproken door de unieke manier van kennis en waarden construeren binnen de 'community of inquiry'. Ten slotte is er bezwaar tegen het instrumenteel gebruik van filosofie om kinderen uit te rusten met bepaalde vaardigheden; in plaats daarvan moet kinderfilosofie er naar streven kinderen tot unieke antwoorden te dwingen waardoor ze zichzelf uit kunnen vinden met en door hun antwoord.

Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat kinderfilosofie een positief effect kan hebben op cognitie, academisch zelfvertrouwen, empathisch vermogen en het erkennen van emoties. Tevens is kinderfilosofie een goed instrument gebleken voor de ontwikkeling van actief burgerschap en het reconstrueren van genderdualismen, met alle positieve gevolgen van dien. Door de focus op autonomie, individualiteit en initiatief nemen binnen de 'community of inquiry' en de manier van coöperatief onderzoek doen blijkt dat kinderfilosofie een geschikte methode is om de positieve effecten te bereiken, die op dit moment niet bereikt worden binnen het traditionele 'normale' onderwijs. De werkelijke

---

⁸⁹ Zie pagina 11.

waarde van kinderfilosofie is dat de methode van filosofisch niveau is. In tegenstelling tot de positieve bijverschijnselen van kinderfilosofie, moet het bereiken van het filosofische niveau weer op de eerste plek komen te staan. Alleen dan kunnen kinderen inzicht krijgen in de veronderstellingen die ten grondslag liggen aan alles wat te maken heeft met het menselijk leven, volgens McCall en Weijers is het van essentieel belang dat dit gebeurt.

Dan is het tijd voor het antwoord op mijn hoofdvraag: wat is de toegevoegde waarde van kinderfilosofie binnen het huidige basisonderwijs? De toegevoegde waarde van kinderfilosofie is de filosofische component, die ervoor kan zorgen dat jonge kinderen de wereld beter leren begrijpen en hun unieke plek daarin. De positieve bijverschijnselen van kinderfilosofie kunnen ervoor zorgen dat kinderen zich vrij kunnen maken van zaken als genderstereotypes en te weinig academisch zelfvertrouwen en dat ze een empathisch en cognitief vermogen kunnen ontwikkelen, waardoor ze erachter kunnen komen hoe ze moeten zijn, wie ze willen zijn en bovendien een actieve rol leren aannemen in het omgaan met verschillen, waardoor ze samen leren leven met anderen in deze volle wereld. Kinderfilosofie kan een toegevoegde waarde hebben binnen het basisonderwijs wanneer deze wordt neergezet als een filosofische pedagogie, waarbij het van essentieel belang is dat het filosofische niveau ten alle tijde wordt nagestreefd. Filosofie houdt zich onder andere bezig met het kennen en verklaren van zowel de wereld als de mens. Dat kinderfilosofie jonge kinderen kan leren op om filosofisch niveau na te denken, zou positieve gevolgen kunnen hebben voor de ontwikkeling van mens en maatschappij en het bewustzijn daarvan.

Wat heb ik niet heb kunnen doen in dit onderzoek is zelf kinderfilosofie lessen analyseren en de resultaten in kaart brengen. In plaats daarvan is mijn onderzoek gebaseerd op andere publicaties. De beperking hiervan is dat er weinig onderzoek beschikbaar was over de filosofische waarde van kinderfilosofie, omdat er op dit moment te veel wordt gefocust op de marketing van de positieve bijverschijnselen. Het lijkt mij goed om verder te onderzoeken hoe het filosofische niveau in iedere klas bereikt kan worden en wat de daadwerkelijke maatschappelijke gevolgen zijn van kinderfilosofie.

Bibliografie

- Bartels, Rob, Onstenk, Jeroen en Veugelers, Wiel. "Philosophy for Democracy." *Compare: A Journal of Comparative and International Education* 46 (2016), 681-700.
<https://doi.org/10.1080/03057925.2015.1041367> (geraadpleegd 14 januari 2018).
- Biesta, Gert. "Philosophy, Exposure, and Children: How to Resist the Instrumentalisation of Philosophy in Education." *Journal of Philosophy of Education* 45 (2011), 305-313.
<http://onlinelibrary.wiley.com.proxy.library.uu.nl/doi/10.1111/j.1467-9752.2011.00792.x/full> (geraadpleegd 14 januari 2018).
- Bleazby, Jennifer. "Philosophy for Children as a Response to Gender Problems." *Thinking: The Journal of Philosophy for Children* 19 (2009), 70-78. https://www-pdcnet-org.proxy.library.uu.nl//pdc/bvdb.nsf/purchase?openform&fp=thinking&id=thinking_2009_0019_42038_0070_0078&onlyautologin=true (geraadpleegd 14 januari 2018).
- Field, Richard. "John Dewey." In *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, <http://www.iep.utm.edu/dewey/> (geraadpleegd 14 januari 2018).
- García-Moriyón, Félix, Rebollo, Irene en Colom, Roberto. "Evaluating Philosophy for Children: A Meta-Analysis." *Thinking: The Journal of Philosophy for Children* 17 (2005), 14-22. https://www-pdcnet-org.proxy.library.uu.nl//pdc/bvdb.nsf/purchase?openform&fp=thinking&id=thinking_2005_0017_0004_0014_0022&onlyautologin=true (geraadpleegd 14 januari 2018).
- Golding, Clinton. "Getting better Ideas: A Framework for Understanding Epistemic Philosophical Progress in Philosophy for Children." In *The Routledge International Handbook of Philosophy for Children*, bewerkt door Maughn Rollins Gregory, Joanna Haynes en Karin Murriss, 65-73. New York: Routledge, 2017.
- Green, Lena. "Philosophy for Children and Developmental Psychology: A Historical Review." In *The Routledge International Handbook of Philosophy for Children*, bewerkt door Maughn Rollins Gregory, Joanna Haynes en Karin Murriss, 37-45. New York: Routledge, 2017.
- Gregory, Maughn. "Philosophy for Children and its Critics: A Mendham Dialogue." *Journal of Philosophy of Education* 45 (2011), 199-219.
<http://onlinelibrary.wiley.com.proxy.library.uu.nl/doi/10.1111/j.1467-9752.2011.00795.x/full> (geraadpleegd 14 januari 2018).
- Kennedy, David en Kohan, Walter Omar. "Childhood, Education and Philosophy: A Matter of Time." In *The Routledge International Handbook of Philosophy for Children*, bewerkt door Maughn Rollins Gregory, Joanna Haynes en Karin Murriss, 46-52. New York: Routledge, 2017.
- Matthews, Garreth B. "Philosophy and Developmental Psychology: Outgrowing the Deficit Conception of Childhood." In *The Oxford Handbook of Philosophy of Education*, bewerkt door Harvey Siegel, New York, Oxford University Press, 2009, 162-176.

<https://books.google.nl/books?id=N5gJmMLPg8gC&pg=PA162&dq=Philosophy+and+Developmental+Psychology:+Outgrowing+the+Deficit+Conception+of+Childhood&hl=nl&sa=X&ved=0ahUKEwi0zd-DxuHXAhWkF8AKHU0TAogQ6AEIKjAA#v=onepage&q&f=true> (geraadpleegd 14 januari 2018).

McCall, Catherine C. en Weijers, Ed. "Back to Basics: A Philosophical Analysis of Philosophy in Philosophy with Children." In *The Routledge International Handbook of Philosophy for Children*, bewerkt door Maughn Rollins Gregory, Joanna Haynes en Karin Murriss, 83-92. New York: Routledge, 2017.

Murriss, Karin. "Can Children do Philosophy?" *Journal of Philosophy of Education* 34 (2000), 261-279.

Nelen, Yvette. "Kinderen leren Filosoferen blijkt goed voor onze Democratie." <https://www.uvh.nl/actueel/april-2013/kinderen-leren-filosoferen-blijkt-goed-voor-onze-democratie> (geraadpleegd 14 januari 2018).

Pritchard, Michael. "Philosophy for Children." In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2017 Edition)*, bewerkt door Edward N. Zalta. <https://plato.stanford.edu/archives/spr2017/entries/children/> (geraadpleegd 14 januari 2018).

Rollins Gregory, Maughn, Haynes, Joanna en Murriss, Karin, red. *The Routledge International Handbook of Philosophy for Children*. New York: Routledge, 2017.

Schleifer, Michael, Daniel, Marie-France, Peyronnet, Emmanuelle en Lecomte, Sarah. "The Impact of Philosophical Discussions on Moral Autonomy, Judgment, Empathy and the Recognition of Emotion in Five Year Olds." *Thinking: The Journal of Philosophy for Children* 16 (2003), 4-12. https://www-pdcnet-org.proxy.library.uu.nl//pdc/bvdb.nsf/purchase?openform&fp=thinking&id=thinking_2003_0016_0004_0004_0012&onlyautologin=true (geraadpleegd 14 januari 2018).

Trickey, S. en Topping, K. J. "Collaborative Philosophical Enquiry for School Children: Socio-Emotional Effects at 11 to 12 Years." *School Psychology International* 27 (2006), 599-614. <http://journals.sagepub.com.proxy.library.uu.nl/doi/abs/10.1177/0143034306073417> (geraadpleegd 14 januari 2018).

Trickey, S. en Topping, K. J. "Philosophy for children: a systematic review." *Research Papers in Education* 19 (2004), 365-380. <https://doi.org/10.1080/0267152042000248016> (geraadpleegd 14 januari 2018).

Visser, Johannes. "Zo kan het Onderwijs Kinderen wél tot Kritische Burgers opleiden," 11 juli 2017. <https://decorrespondent.nl/7046/zo-kan-het-onderwijs-kinderen-wel-tot-kritische-burgers-opleiden/559825838-61363439> (geraadpleegd 17 januari 2018).

Weber, Barbara en Wolf, Arthur. "Questioning the Question: A Hermeneutical Perspective on the 'Art of Questioning' in a Community of Philosophical Inquiry." In *The Routledge International Handbook of Philosophy for Children*, bewerkt door Maughn Rollins Gregory, Joanna Haynes en Karin Murriss, 74-82. New York: Routledge, 2017.

"Benefits of P4C." <https://p4c.com/about-p4c/benefits-of-p4c/> (geraadpleegd 14 januari 2018).

"De Mensen." <http://www.kinderfilosofie.nl/index.php/de-mensen> (geraadpleegd 14 januari 2018).

"Filosoferen doe je zo." <http://www.kinderfilosofie.nl/index.php/lesmateriaal> (geraadpleegd 14 januari).

"K-12." <https://en.wikipedia.org/wiki/K-12> (geraadpleegd 14 januari 2018).

"Veel gestelde vragen." <http://www.kinderfilosofie.nl/index.php/veel-gestelde-vragen> (geraadpleegd 14 januari).